

● onze-lieve-vrouw-sint-pieterskerk gent

erfgoedprokkels ●

● onze-lieve-vrouw-sint-pieterskerk gent

In één woord zuiver

Ontstaansgeschiedenis

De geschiedenis van de Sint-Pieterskerk is onlosmakelijk verbonden met de Sint-Pietersabdij die midden 7de eeuw, ongeveer gelijktijdig met de oprichting van de Sint-Baafsabdij, door de heilige Amandus op de Blandijnberg werd gesticht. Het bestaan van twee grote benedictijnenabdijen op een steenworp van elkaar, is niet toevallig. Door de aanwezigheid van de rivieren Leie en Schelde had het gebied veel potentieel. Het was een uitgelezen kans om bij de samenvloeiing ervan een haven in te richten en kooplieden aan te trekken. De abdijen gebruikten zowel hun wereldlijke als hun geestelijke macht om de nederzetting verder te ontplooiën.

Rond de Sint-Pietersabdij was een kern van afhankelijke hoeves, woningen en landerijen aanwezig die het Sint-Pietersdorp heette. Dat 'dorp' lag tussen de Leie in het westen en de Schelde in het oosten. Het werd begrensd door de in de 11de eeuw gegraven Ketelvest, de zuidelijke omwalling van Gent, waardoor het Sint-Pietersdorp buiten de stadsmuren kwam te liggen. Hoewel de abdij over een eigen kerk, de Sint-Pieterskerk, beschikte, hadden de dorpsbewoners nood aan een parochiekerk. De Onze-Lieve-Vrouwekerk werd net buiten de abdijmuren, en vlak naast de Sint-Pieterskerk, opgetrokken. Later werd de Sint-Pietersabdij, samen met haar kerk en een deel van het Sint-Pietersdorp, binnen de stadsmuren opgenomen. Het resterende deel buiten de omwalling heette vanaf toen Sint-Pieters-Buiten.

Situering

De Onze-Lieve-Vrouw-Sint-Pieterskerk ademt sinds eeuwen emotie en spiritualiteit uit. Als zuivere barokkerk stimuleert vooral haar krachtige architectuur deze indruk en scheidt het geheel aan repeterende bouwelementen een gevoel van eenheid en rust. Ontworpen naar Italiaans model, is de Sint-Pieterskerk een parel van de barokarchitectuur in Vlaanderen.

Een kerk voor de heilige Petrus

Petrus, die oorspronkelijk Simon heette, woonde samen met zijn broer Andreas in Galilea waar hij van de visvangst leefde. Toen Christus op zoek was naar leerlingen was Andreas onmiddellijk overtuigd en later zette ook Simon de stap naar het apostellevens. Christus gaf hem de naam Petrus, de Griekse naam voor 'rots'. Hij was de rots van de kerk, de plaatsvervanger van Christus en de sleutelbezitter van het hemelrijk. Na Christus' dood werd Petrus de eerste paus en verkondiger van het katholieke geloof. Hij stierf in het jaar 64, met het hoofd naar beneden gekruisigd, de marteldood. Petrus wordt in een lange tuniek en mantel voorgesteld, blootvoets en met één of meerdere sleutels. Hij is onder meer de patroon van de vissers, de schippers en de slotenmakers. •

De Onze-Lieve-Vrouwekerk bleef eeuwenlang de parochiekerk van het Sint-Pietersdorp. Dat veranderde tijdens de Franse Revolutie (eind 18de eeuw). De kerk werd openbaar verkocht, gesloopt en als bouw materiaal verkocht. Haar naam werd aan de Sint-Pieterskerk overgedragen en de abdijkerk werd een parochiekerk: de Onze-Lieve-Vrouw-Sint-Pieterskerk.

Bouwgeschiedenis

De Sint-Pietersabdijkerk heeft twee voorgangers gekend. Een eerste, houten bidplaats werd vermoedelijk in de 7de eeuw samen met de Sint-Pietersabdij opgericht. Een tweede, stenen kloosterkerk ontstond in de loop van de 10de eeuw. De romaanse kerk omvatte een basilicaal schip, een transept en een vierkante vieringtoren. Verschillende verruimingsoperaties volgden elkaar op en resulteerden tussen de 12de en de 13de eeuw in een volwaardige (laat)romaanse abdijkerk met een tweede transept, een halfronde apsis, een kooromgang en een klavervormige Mariakapel. Na een brand in de 14de eeuw werden tot diep in de 15de eeuw talrijke bijgebouwen in de gotische stijl toegevoegd. Het grondplan werd complexer.

In de 16de eeuw sloeg het noodlot toe. De opkomst van het protestantisme, de godsdiensttroebelen en de Beeldenstormen van 1566 en 1578 verwoestten grote delen van de abdij. Pas na de val van het calvinistische Gent (1584) werd het herstel gaandeweg ingezet. De Sint-Pietersabdij kwam opnieuw tot bloei en tegen het begin van de 17de eeuw werd besloten om, geheel in de contrareformatische geest, een nieuwe kerk te bouwen.

De Brugse architect en jezuïet Pieter Huyssens (1577–1636) maakte, met de steun en bescherming van de aartshertogen Albrecht en Isabella, de plannen op. Op 14 april 1629 werd de eerste steen gelegd maar het zou een eeuw duren vooraleer de kerk werd voltooid. Architect Huyssens liet zich inspireren door de Italiaanse bouwmeesters en was de bezieler van verschillende andere majestueuze barokkerken, zoals de Carolus Borromeuskerk in Antwerpen en de Sint-Walburgakerk in Brugge. Ook de Gentse Sint-Pieterskerk hoort tot de pronkstukken van zijn oeuvre en vormt zonder twijfel een hoogtepunt in de barokarchitectuur van de Zuidelijke Nederlanden.

Door financiële en bestuurlijke problemen verliep de opbouw zeer traag. Daarom is de huidige Onze-Lieve-Vrouw-Sint-Pieterskerk het resultaat van twee grote bouwfases. In een eerste fase werd het oostelijk koor opgetrokken, in een tweede fase het westelijk schip. De plattegrond is tweeledig. Het schip is een overkoepelde centraalbouw met een Grieks kruis dat duidelijk doet denken aan de Il Gesù en de Sint-Pieters in Rome, terwijl het monnikenkoor met vier traveeën, halfronde apsis, kooromgang, zeszijdige askapel, en twee sacristieën een basilicaalbouw vormt. De beide delen waren oorspronkelijk van elkaar gescheiden door een doksaal dat omstreeks 1846, bij moderniseringswerkzaamheden toevertrouwd aan stadsarchitect Louis Roelandt (1786–1864), naar de westgevel werd verplaatst. Vanaf toen werd ook een deel van het koor als schip in gebruik genomen.

De centrale figuur: abt Joachim Arseen van Schayck

De Utrechtse benedictijnnermonnik Joachim Arseen van Schayck was van 1615 tot aan zijn dood in 1631 abt van de Sint-Pietersabdij. Hij was de eerste in een hele reeks opeenvolgende abten die na de godsdiensttroebelen de moeilijke taak op zich nam om de abdij in haar oude glorie te herstellen. De Sint-Pieterskerk was echter zodanig toegetakeld dat een volledige afbraak en wederopbouw onafwendbaar was. Met de hulp van bisschop Antoon Triest zorgde abt van Schayck voor de aanstelling van architect Huyssens en een ploeg ambachtlieden om de nieuwe kerk volgens de toenmalige liturgische en architecturale eisen op te trekken. •

Tijdens de Franse Revolutie verloor de kerk haar oorspronkelijke functie als abdijkerk en van 1798 tot 1809 werd ze ingericht als Museum voor Schone Kunsten voor het *Departement de l'Escaut*. Nadat de Onze-Lieve-Vrouw-parochiekerk onder de sloophamer verdween, werd de voormalige abdijkerk in 1810 opnieuw in gebruik genomen en sindsdien fungeert ze als parochiekerk. Het vrijgekomen terrein van de Onze-Lieve-Vrouwekerk kreeg in 1848 een neoclassicistische pleinaanleg naar ontwerp van Charles Leclerc-Restiaux (1816–1897). De huidige pleinaanleg (2004–2008) nam die historische gelaagdheid over. De sporen van de Onze-Lieve-Vrouwekerk en de romaanse abdijkerk werden met lijnen van roestvrij staal subtiel gemarkeerd, waardoor de vroegere opdeling van het plein weer tot leven komt. De positie van beide kerken is af te lezen op het plan dat tussen de glaspanelen aan de liftwanden van de parking werd voorzien.

De Onze-Lieve-Vrouw-Sint-Pieterskerk is vandaag een drukbezochte plek in de stad. De bezoeker komt er niet enkel voor het barokke monument en zijn kunstschaten, maar geniet ook van de kerk als stilteplek.

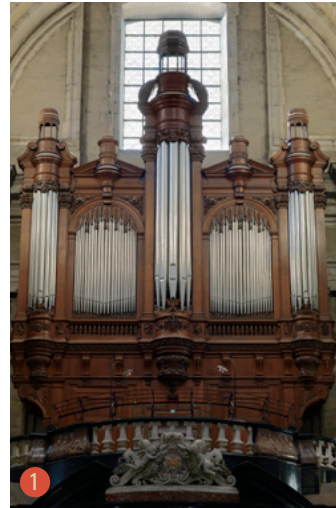
Rondgang

Bij het binnentreden van de kerk wordt het onmiddellijk duidelijk waarom de Onze-Lieve-Vrouw-Sint-Pieterskerk 'zuiver' wordt genoemd. Alle kenmerken van de barokstijl zijn aanwezig: kolossale klassieke zuilstructuren met Korinthische kapitelen dragen over de gehele ruimte een zwaar uitkragende kroonlijst. Hierdoor wordt het verticaliserende karakter onderbroken en lijken de kruisribgewelven op zichzelf te staan. Dit is barok pur sang: een waardig en theateraal decor waar het hernieuwde geloof van de contrareformatie zijn uitdrukking vindt in architectuur, schilder- en beeldhouwkunst.

Het kerkinterieur staat in het teken van het algehele concept van het gebouw, gekenmerkt door het gebruik van dieptewerking met perspectieven. Het lijnenspel van de zwart-witte tegelvloer lijkt de afstand te verlengen waardoor het koor bijna in de architectuur opgaat. Het is pas bij het verder wandelen dat kunstwerken zichtbaar worden en het interieur zich ontplooit. Tot op vandaag herbergt de Onze-Lieve-Vrouw-Sint-Pieterskerk een rijkdom aan kunstschaten voornamelijk uit de 17de en de 18de eeuw. De rondgang biedt dan ook een selectie van grote meesterwerken en merkwaardige details.

Het orgel (1)

Het monumentale Van Peteghem-orgel vertaalt de barokke sfeer op hoorbare en unieke wijze. Het orgel werd in 1847 gebouwd door Pierre Van Peteghem (1792–1863), telg uit een belangrijke familie orgelbouwers. De kast werd ontworpen door Louis Roelandt, geheel in overeenstemming met de stijl van de kerk. Hoewel het instrument bij oplevering in 1848 door de keuringscommissie als 'te archaisch' werd onthaald, zijn er in de jaren erna weinig initiatieven ondernomen om het orgel naar romantisch model om te bouwen.

1

Slechts een klein aantal veranderingen werden in de loop der tijd doorgevoerd, waaronder de toevoeging van een zelfstandig pedaalwerk en enkele registers. Eind 1970 dwong de slijtage tot een algehele restauratie van het instrument. Het Van Peteghem-orgel is tot op vandaag een historisch intact orgel; een lust voor het oog en het oor.

De koepel (2)

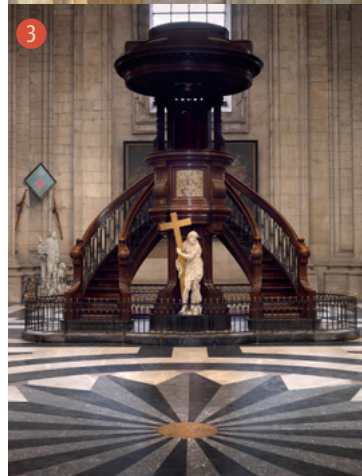
De monumentaliteit van de Sint-Pieterskerk zegeviert onder de 57 meter hoge koepel. De sierlijke overgang van de vierkante naar de cirkelvormige plattegrond wordt gemaakt door vier boldriehoeken. Ze zijn gedecoreerd met de vier evangelisten en hun symbolen, omgeven door wolken en engelen, naar de hand van Jan Boeksent (1660–1727) en Pieter De Sutter (1647–1723). Een zware kroonlijst vormt de basis van een opengewerkte trommel waarop de koepel met gesculpteerde panelen en een kleine lantaarn prijkt.

De preekstoel (3)

De preekstoel werd vermoedelijk op het einde van de 18de eeuw geconstrueerd. De beeldhouwer is niet gekend maar de grisailles worden toegeschreven aan de Gentse schilder Pieter Norbert Van Reysschoot (1738–1795). Het is een neoclassicistisch gestoelte van mahoniehout, voorzien van een dubbele trap. Centraal staat een witmarmeren beeld van de kruisdragende Christus en achter hem een eenvoudige pijler die de kuip draagt. De kuip zelf is rond en bevat drie grisailles met een voorstelling van de Verrijzenis, van elkaar gescheiden door voluten. Een klankbord met zware kroon- en tandlijst bekroont het geheel.

Het miraculeuze Mariabeeld (4)

Onder een fijn uitgewerkt processiebaldakijn staat de zogenaamde Onze-Lieve-Vrouw ter Rive, een albasten Mariabeeld dat vermoedelijk omstreeks 1400 in Doornik of Gent vervaardigd werd en sporen van oude polychromie draagt. De naam van het beeld zou teruggaan op de vroegere verering in de Onze-Lieve-Vrouwekerk van een zogenaamde 'rijve' of reliekhouder die een stukje kledij van Maria bevatte en versierd was met een beeld. De wonderbaarlijke stopzetting van een dodelijke epidemie in 1321 werd aan de Onze-Lieve-Vrouw ter Rive toegeschreven. Ze wordt dan ook vereerd tegen de pest. Na de afbraak van de Onze-Lieve-Vrouwekerk werd het beeld naar de Sint-Pieterskerk overgebracht. Het exemplaar in de kerk is een replica van het 15de-eeuwse beeld dat zich in de schatkamer bevindt.

De reliekhouder met het stukje van Maria's kled maakt samen met een aantal relieken in de kerkschat deel uit van de zeer omvangrijke collectie religieuze kunst.

Het schilderij 'De Verlossing van Petrus uit de gevangenis' (5)

Boven het zuidportaal van het koor hangt een schilderij dat toegeschreven wordt aan Jan Janssens (ca. 1590–1670) die zich, na een lang verblijf in Rome, als schilder in Gent vestigde. Het werk stelt de bevrijding van Petrus uit de gevangenis voor en vormt één van de vier oorspronkelijke altaarschilderingen die in de 17de eeuw voor de nieuwe barokkerk werden vervaardigd. Petrus wordt voorgesteld in een bruin gewaad. Terwijl links onder de gevangenisbewaker lijkt te slapen, leidt een gevleugelde engel de heilige naar buiten. Zowel het realisme, de theatrale setting en de krachtige licht- en schaduwwerking zijn typisch voor het caravaggisme, genoemd naar de Italiaanse schilder Caravaggio. Janssens geldt als de meest uitgesproken Caravaggio-navolger in Gent.

Schilderijen in de middenbeuk (6)

Boven de scheibogen bevindt zich een reeks schilderijen van Jan van Doorselaer. Het zijn twaalf episoden uit het leven van de heilige Petrus, patroonheilige van de Sint-Pietersabdij. Ze werden gemaakt in opdracht van abt Standaert

In de middenbeuk hangen tien taferelen, waaronder de wonderbaarlijke broodvermenigvuldiging en Petrus die de hemelsleutels ontvangt. De climax situeert zich in het koor waar het Laatste Avondmaal en de Verrijzenis prijken.

Het beeld Justitia (7)

Een monumentaal beeld aan de rechterpijler van het hoogkoor toont een krachtig uitgevoerde vrouwelijke figuur met weegschaal in de hand. Ze stelt Justitia voor en vormt één van de vier marmeren beelden die het koor omsluiten en de kardinale deugden voorstellen: Justitia voor de gerechtigheid, Prudentia voor de voorzichtigheid, Fortitudo voor de sterkte en Temperantia voor de gematigdheid. De beelden werden vervaardigd door de Antwerpse beeldhouwer Jan Baptiste Gilles (1717–1792) en werden rond het midden van de 18de eeuw in de abdijkerk geplaatst. Opgesteld in het koor bieden zij een sterk tegenwicht tegen de beelden van de vier evangelisten in de koepel.

Het koorhek (8)

Rond het hoogkoor werd tussen 1742 en 1749 een koorhek geplaatst. De meestersmid van dienst was Joseph Maniette uit Cambrai. Zijn aanstelling werd door de Gentse smeden erg aangevochten maar verdedigd door abt Standaert die stelde dat zijzelf onbekwaam waren om een dergelijk werk uit te voeren. De kooromsluiting van gedreven en deels verguld smeedijzer geldt als een meesterwerk van de rococo-ijzersmeedkunst en heeft ongetwijfeld invloed uitgeoefend op de introductie van de Franse Lodewijk XV-stijl in Gent.

De schatkamer (9)

De Onze-Lieve-Vrouw-Sint-Pieterskerk herbergt diverse religieuze voorwerpen waarvan de belangrijkste in de schatkamer zijn uitgesteld. De plaats is treffend

want van bij het ontstaan van de kerk was het één van de twee sacristieën waar het liturgisch vaatwerk en de paramenten werden bewaard. Tegenwoordig staan er onder meer kelken, processiekruisen, canonborden, collecteschalen en kazuïfels van de 17de tot de 19de eeuw. Een veeleer klein albasten beeldje van Maria ter Rive is het meest opmerkelijke voorwerp en dateert uit het begin van de 15de eeuw (zie ook 4).

De Askapel of Mariakapel (10)

De Mariakapel is het oudste deel van de kerk. Zoals haar naam laat vermoeden, aanbad men hier de H. Maagd. De aankleding is dan ook volledig op haar verering afgestemd. Boven het portiekaltaar van Jacques Cockx (Brugge ca. 1593–Gent 1665) prijkt de marmeren Onze-Lieve-Vrouw van de Blandijn, het oudste beeldje van de abdij (midden 14de eeuw). Het altaarschilderij door de Gentenaar Antoine Van de Heuvel (1600–1677) verwijst naar de instelling van de rozenkrans. Het visioen van Joachim en Anna, een schilderij door Jan Van Cleef (Venlo 1646–Gent 1716), verbeeldt dan weer enkele Mariale dogma's.

De mirakeltaferelen (11)

Deze bijzondere mirakelschilderingen zijn verbonden aan de Onze-Lieve-Vrouw ter Rive. De vijf taferelen, verdeeld over twee schilderijen, zijn van een onbekende meester maar geven een bijzonder inzicht in de cultus rond het miraculeuze Mariabeeld. De eerste vier taferelen geven de oorspronkelijke Mariakapel in de Onze-Lieve-Vrouwekerk weer en stellen een aantal genezingen voor. Het laatste tafereel toont de Fiertelommegang op Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart. Vooraan lopen monniken en onder het baldakijn draagt de abt of de bisschop van Gent het Heilig Sacrament. Hij wordt bijgestaan door de Schepenbank van het Sint-Pietersdorp en gevolgd door de gelovigen van de parochie. Achteraan worden het schrijn en het miraculeuze beeld gedragen en begeleid door de broederschap.

- onze-lieve-vrouw-sint-pieterskerk gent

Het schilderij 'Totila ontvangen door Benedictus' (12)

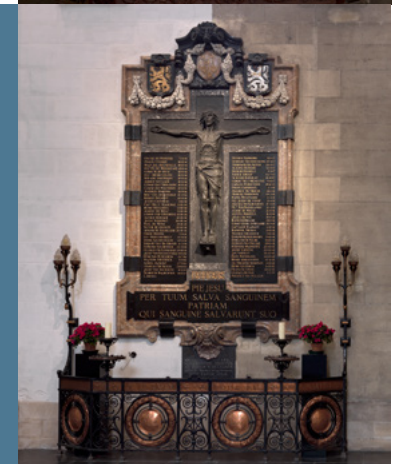
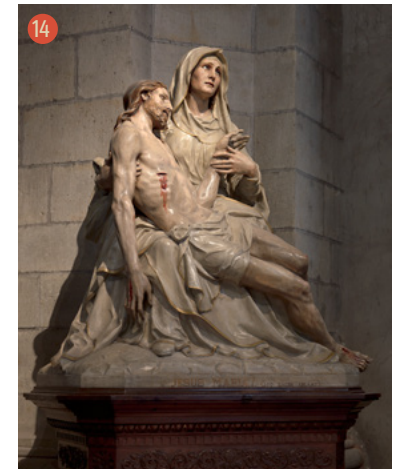
Dit altaarstuk werd door de succesrijke baropschilder Gaspar De Crayer (1584–1669) uitgewerkt. Het schilderij stelt een episode voor uit de legende van Benedictus. Het verhaal beschrijft hoe de Oost-Gotische koning Totila, die niet in Benedictus' miraculeuze gave van profetie geloofde, zijn schildknaap in koninklijke gewaden liet kleden en naar de heilige stuurde om hem op de proef te stellen. Benedictus verijdelde de list en Totila voelde zich uiteindelijk verplicht om zich persoonlijk te verontschuldigen. In een architecturale setting wordt aan de linkerkant de heilige in een habijt afgebeeld. Centraal knielt Totila in wapendracht en hermelijnmantel neer en vraagt om verzoening. Enkele edellieden en ridders kijken toe.

Schilderijen uit de abdijrefter (13)

Dit grote landschapsschilderij toont Antonius en Paulus na een nachtelijke conversatie, op het moment dat een raaf brood brengt. Het werk maakt deel uit van een verzameling van tien schilderijen, door abt Standaert besteld voor de refter van de Sint-Pietersabdij. Het zijn alle landschappelijke taferelen die iets met eten of drinken te maken hebben. Naast dit werk zijn nog twee andere schilderijen van de oorspronkelijke collectie in de kerk aanwezig: het gesprek tussen Jezus en de Samaritaanse vrouw en de voorstelling van de heilige Antonius die gevoed wordt.

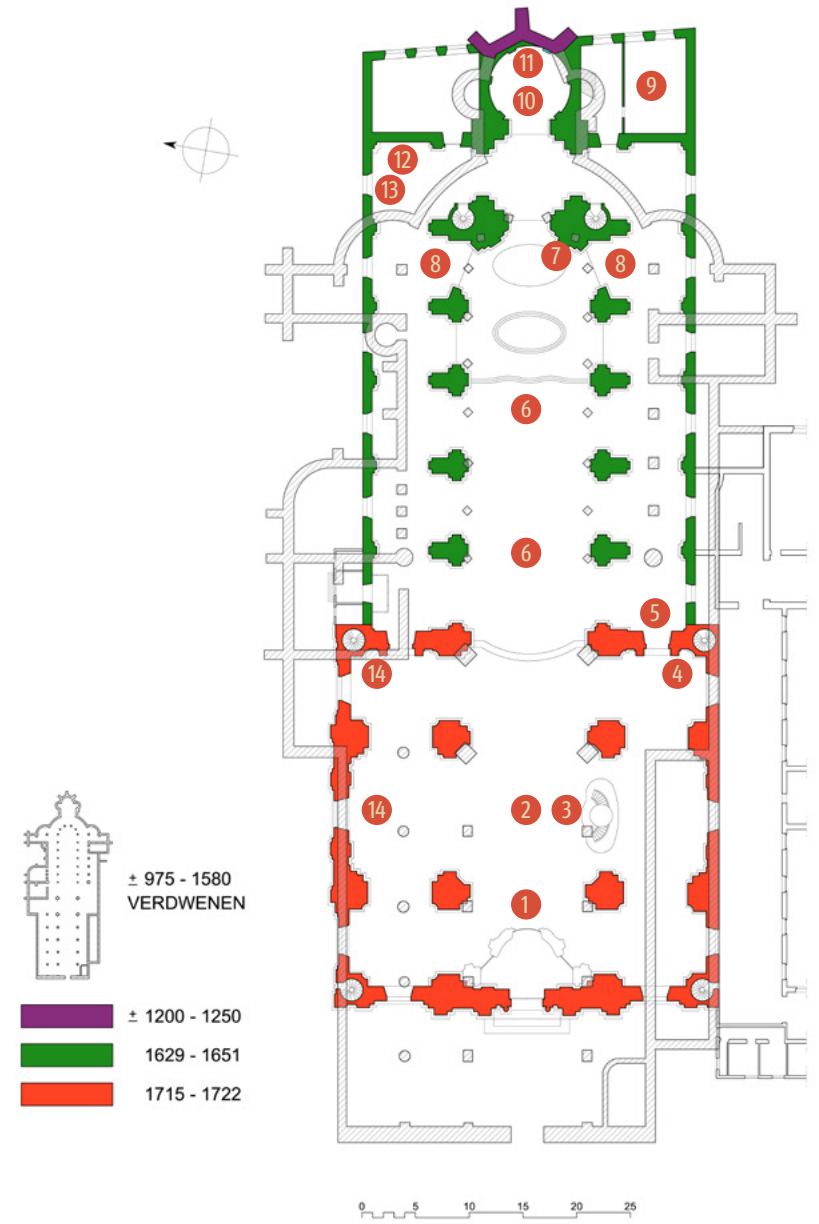
Hulde aan de gesneuvelden (14)

Twee objecten herinneren aan de Grote Oorlog van 1914–1918. De gipsen piëta met het levenloze lichaam van Christus werd kort na de oorlog besteld. De huilende Maria symboliseert het verdriet van vele nabestaanden. Een namenlijst van alle oorlogsslachtoffers uit de parochie werd in een Monument voor de Gesneuvelden verwerkt. Het is een ontwerp van de in Aalter geboren René De Cramer (1876–1951) dat in 1921 in de kerk werd geplaatst. De gekruisigde Christus is van de hand van de Gentse beeldhouwer Oscar Sinia (1877–1956).

De abdijkerk gezien van het noord-westen
 Aquarel naar Arent van Wynendale, Atlas Goetghebuer

Colofon

Uitgegeven in opdracht van de deputatie van de provincie
Oost-Vlaanderen
Jan Briers, gouverneur-voorzitter
Alexander Vercamer, Geert Versnick, Peter Hertog, Jozef Dauwe,
Hilde Bruggeman, Eddy Couckuyt, gedeputeerden
Albert De Smet, provinciegriffier

Auteurs: Sophie Anseeuw en Liesbet Kusters

Beleidsverantwoordelijke: Jozef Dauwe
Directie Cultuur – dienst Erfgoed
Carine Stevens, directeur
Jo Rombouts, diensthoofd
Martine Pieteraerens, coördinatie

Illustraties: Lukas-Art in Flanders vzw (foto: Dominique
Provost), Stadsarchief, De Zwarte Doos en Eveline Boone
Plannen: Architectenbureau Bressers, Gent
Grafische vormgeving: Ann Huyghe (directie Cultuur)
Druk: ABC Drukkerij, Meerbeke

D/2015/1933/4

Praktisch

Toegang via het Sint-Pietersplein

Open
dinsdag–zaterdag: 10–17.15 uur
zondag 1 april–31 oktober: 10–12.30 uur & 14.30–20 uur
zondag 1 november–31 maart: 10–12.30 uur & 18–20 uur

Deze uitgave kwam tot stand in samenwerking met
vzw Monumentale Kerken Gent (MKG). De vzw
Monumentale Kerken Gent wil als overkoepelend
orgaan de samenwerking tussen de vijf Gentse centrum-
kerken bevorderen en het culturele patrimonium ontsluiten
voor het brede publiek. In dezelfde reeks
verschijnen nog afleveringen over de
Sint-Baafskathedraal, de Sint-Niklaaskerk,
de Sint-Michielskerk en de Sint-Jacobskerk.

Erfgoedspokkels: Oost-Vlaams erfgoed in de kijker
www.oost-vlaanderen.be/erfgoedspokkels